

Ilarie VORONCA — Tristan TZARA

Corespondență din Paris trimisă
de
Henri BÉHAR
(IV)

Tristan Tzara (Fotografie comunicată de Irina G. Atanasiu).

L'auteur du Faux traité d'esthétique ne pouvait plus le suivre, ce qui ne les empêchait pas de se faire des signes, de temps, en temps, des deux côtés du ravin qu'ils longeaient:

Autorul lui *Falsului tratat de estetică* nu mai putea să-l urmeze, ceea ce nu i-a împiedicat însă să-și dea cite un semn, din când în când, de pe cele două versante ale prăpastiei care se adîncea între ei:

« Mon cher Tzara ⁹⁴, merci de vos Midis gagnés ⁹⁵. Vos poèmes me touchent toujours, me bouleversent, mieux: frappent en moi à des portes obscures et qui s'ouvrent: vous êtes un fleuve de poésie. Ce n'est pas dire, par là, que vos poèmes „me plaisent“. Il y

a même entre le choc que vous me donnez et le plaisir esthétique quelque chose à franchir, que vous ne franchissez pas — et je vous loue parfois de cela et parfois aussi je le regrette. Il me semble que si j'avais votre oreille je pourrais vous dire des choses confidentielles très utiles, dussé-je passer à vos yeux pour un crétin. Mais je n'aurai jamais votre oreille et vous suivrez votre destin tel quel, roulant ce fleuve qui est en vous, vers de mystérieux futurs.

Pardonnez-moi ce tour hiéroglyphique. Vous savez que je vous admire et vous aime.
Votre

Benjamin FONDANE»

«Dragul meu Tzara ⁹⁴

Mulțumesc pentru *Midis gagnés* ⁹⁵. Poemele tale mă emoționează totdeauna, mă bulversează, mai mult: bat în mine la porți obscure și care se deschid: ești, dragul meu, un fluviu de poezie. Ceea ce nu înseamnă că, altfel spus, poemele tale „îmi plac“. Există aici, între șocul produs și plăcerea estetică, ceva de depășit, pe care tu nu-l depășești însă—și eu te laud uneori, dar am de asemenea și regrete câteodată. Mi se pare că, dacă ți-aș fi fost mai aproape, ți-aș fi putut spune lucruri confidentiale foarte utile, chiar de-ar fi fost să trec în ochii tăi drept un cretin. Dar eu nu-ți voi fi niciodată atât de apropiat și tu îți vei urma destinul, așa cum îți este dat, vărsînd acest fluviu care clocotește în tine, spre misterioasele întimplări viitoare.

Scuză-mi te rog, acest tur hieroglific. Știi că eu te iubesc și te admir.

Al tău

Benjamin FONDANE»

Evidemment, Tzara n'était pas homme à suivre les conseils de quelque critique que ce soit. La réaction, aussi hautaine qu'elle paraisse, révèle cependant un lecteur aigu. Le poète ne l'oubliera pas. Après la guerre, où Fondane disparut, victime d'une barbarie sans visage, il associera constamment son nom à celui des poètes martyrs: Garcia Lorca, Saint-Pol Roux, Robert Desnos, marquant ainsi la reconnaissance qu'il avait pour ce très déférent correspondant d'une jeune revue roumaine que nous ne quitterons pas sans avoir évoqué un autre de ses collaborateurs, Ilarie Voronca, dans ses relations parisiennes avec Tzara. D'abord directeur du „75 HP“, revue dont la seule livraison parue en octobre 1924, se voulait l'organe de l'« unique groupe d'avangarde de Roumanie » et qui par sa présentation et son contenu semblait être une ultime resurgence de Dada (elle annonçait la publication de *Cinéma Calendrier du coeur abstrait* de Tzara) Voronca a rejoint les collaborateurs d'„Integral“

Evident, Tzara nu era omul care să urmeze sfaturile vreunui critic. Reacția sa, pe cit de trufașă părea, revela totuși un lector avizat. Poetul nu-l va uita pe autorul *Priveștiilor*. După război, căruia i-a căzut victimă Fundoianu — victimă a unei barbarii atroce — el va apropia constant numele acestuia de cel al poezilor martiri: Garcia Lorca, Saint-Pol Roux, Robert Desnos, exprimîndu-și astfel recunoștința pentru acest foarte atent corespondent al unei tinere reviste românești pe care n-o vom părăsi fără să fi evocat un alt colaborator al ei — Ilarie Voronca, în legăturile sale pariziene cu Tristan Tzara.

Director mai întîi la „75 H.P.“ — revistă care, în singura ei apariție, din octombrie 1924, se voia organul « unicului grup de avangardă din România » și care, prin prezentarea și conținutul său, părea a fi o ultimă zvonire a curentului „Dada“ (ea anunța, de pildă, publicarea plachetei *Cinéma Calendrier du coeur abstrait* de Tzara) —, Ilarie Voronca a reunit colaboratorii revistei „Integral“

⁹⁴ Benjamin Fondane: lettre autographe signée à Tristan Tzara [Paris, 22 juillet 1939, cachet poste] 2 pp. 210 × 137, TZR C 1632.

⁹⁵ Tristan Tzara: *Midis gagnés*, Paris, „Denoël“, 1939, 136 p.

⁹⁴ Benjamin Fondane: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara, [Paris, 22 iulie, 1939, ștampila poștei], 2 p., 210 × 137, TZR C 1632.

⁹⁵ Tristan Tzara: *Midis gagnés*, Paris, „Denoël“, 1939, 136 p.

avec les poètes et peintres qu'il avait voulu rassembler. C'est lui qui avait énoncé le programme de l'Integralisme, le différenciant du Surréalisme et se référant à Tzara: «complètement surréaliste est celui à qui le surréalisme doit, d'une façon n'apparente, son système, Tristan Tzara, poète incontestable. Le surréalisme est (en tant que dynamique) inférieur au dadaïsme. Le surréalisme est, en dernière analyse, expressionniste d'une manière féminine. Le dadaïsme était viril. Le surréalisme n'ébranle pas.»⁹⁶ On comprend que devant des partisans si chaleureux, Tzara n'ait pas limité sa collaboration, promettant celle de ses partisans.

De passage à Paris, Voronca demande la copie romise, pour l'emporter avec lui:

« Mult iubite Domnule Tzara »⁹⁷

Iartă-mă că te plictisesc cu această insistență: dar i-am făcut pe cei din țară să anunțe colaborarea lui Ribemont-Dessaignes și a altora. Ți-aș fi deci foarte îndatorat dacă mi-ai putea transmite ceva de acesta, sau de Paul Eluard ori Aragon, în 2—3 zile. M-aș mulțumi și numai cu Dessaignes. Vreau să-ți arăt totodată nr. 3 din „Integral” unde se vorbește și de D[umneata] cu prilejul (iarăși) al Suprarealismului, de data aceeași Supraidealism („Manomètre”)⁹⁸. Voi trece deci astă-seară între 6—7 pe la Hotelul D[umi]tale. Lasă-mi, te rog, manuscrisul lui R[ibemont]-Dessaignes, ori, în lipsa lui, un cuvânt. Multe mulțumiri,

VORONCA »

Nous avons vu comment s'est traduit, pour l'histoire littéraire, l'entretien de 1927. Mais le cours d'„Integral” ne s'est pas interrompu sans que, à l'occasion d'un nouveau séjour France, Voronca ne fasse allusion à son numéro anthologique, sous les espèces d'une citation:

« Je „lève mes yeux plus haut que les alluvions des blanches neiges” et d'ici de la montagne neigeuse j'envoie mon souvenir le plus chaleureux au plus cher des poètes.

Ilarie VORONCA »⁹⁹

⁹⁶ Ilarie Voronca: *Suprarealism și integralism*, „Integral”, nr. 1, mars 1925, p. 5. Nous citons d'après la traduction française de S. Pana dans la conférence mentionnée—note 78.

⁹⁷ Ilarie Voronca: lettre (pneumatique) autographe en roumain, Paris, 6 rue Geoffroy-Marie à Tristan Tzara, Hôtel des Ecoles, 15 rue Delambre Paris, 12 mai 1925 (cachet), 2 pp., 143 × 111, TZR C 4191.

⁹⁸ Ribemont-Dessaignes a donné un poème, *Narcisse*, paru dans „Integral” nr. 4, juin 1925, p. 8.

Voronca se réfère au suridéalisme, concept inventé par Emile Malespine dans revue lyonnaise „Manomètre” pour faire pièce au surréalisme dont il contestait les bases psychanalytiques. Le n. 3 d'„Integral” a paru le 1er mai 25.

cu poeții și pictorii pe care dorea să-i adune la un loc. El era cel care enunțase programul «integralismului», diferențiindu-l de suprarealism și reîntorcându-se la Tristan Tzara: «Deplin suprarealist — și acela căruia suprarealismul îi datorește mascat sistemul e Tristan Tzara, — incontestabil poet. Suprarealismul e însă (ca dinamică) inferior dadaismului. Suprarealismul e în analiză feminin expresionist. Dadaismul era viril. Suprarealismul nu zdruncină»^{96*}

Se înțelege că, în fața unor partizani atât de înfocați, Tristan Tzara nu-și limitase colaborarea, promițându-și pe aceea a discipolilor săi.

Trecind prin Paris Ilarie Voronca îi cere copia promisă, pentru a o lua cu el:

Am văzut cum s-a desfășurat, pentru istoria literară, întrevederea din 1927. Dar cursul revistei „Integral” nu s-a întrerupt fără ca, Ilarie Voronca să nu facă aluzie, cu prilejul unei noi șederi în Franța, la numărul său antologic sub forma unui citat:

⁹⁶ Ilarie Voronca: *Suprarealism și integralism*, în „Integral”, nr. 1, martie 1925, p. 5. Cităm după traducerea franceză a lui Sașa Pană în conferința menționată la nota 78.

⁹⁷ Ilarie Voronca: scrisoare expedită prin forța pneumatică, autografă, în românește, Paris, 6 rue Geoffroy-Marie, către Tristan Tzara, Hôtel des Ecoles, Paris, 15 rue Delambre, 12 mai 1925 (după ștampilă), 2 pp., 143 × 111, TZR C 4191.

⁹⁸ Ribemont-Dessaignes a dat un poem, *Narcisse*, apărut în „Integral”, nr. 4, iunie 1925, p. 8. Voronca se referă la «supraidealism», concept inventat de Emile Malespine în revista sa din Lyon „Manomètre”, pentru a-l opune suprarealismului, căruia îi contesta bazele psihanalitice. Nr. 3 al revistei „Integral” a apărut la 1 mai 1925.

* Text original din articolul citat. Mai înainte, Ilarie Voronca afirmase:

« Față de avuția de inedit a curentelor precedente suprarealismul nu cuprinde nici un aport propriu. Dimpotrivă. Doctrina lui înseamnă o întoarcere tirzie spre un izvor trecut. » (p. 4) Sau: « Ca doctrină suprarealismul deci prezintă un principiu cunoscut. » (p. 5)

După textul citat, în fraza finală, Ilarie Voronca își exprimă deplina încredere în viitorul integralismului: « Integralismul e în ritmul epocii; integralismul începe stilul veacului XX. » (p. 5)

Pe aceeași pagină, se reproduce un desen de Victor Brauner: *Construcție integrală*, iar puțin mai încolo, în același număr prim al revistei, Ion Minulescu semnează eseul *Constantin Brâncuși* (pp. 8—9).

^b Vezi „Manuscriptum”, nr. 4/1981, p. 178.

^c De fapt, volumul a apărut în 1928.

« „Îmi ridic ochii mai sus decât aluviunile albelor zăpezi” și, de aici, dintre munții înzăpeziți, trimit cea mai călduroasă amintire celui mai drag dintre poeți.

Ilarie VORONCA, ⁹⁹

L'année suivante, un bref message salue une entrevue récente, et introduit un autre collaborateur de la revue qui signait M. Cosma, devenu Claude Sernet, dont l'admiration constante pour l'oeuvre de Tzara se traduisait par... la traduction française de ses poèmes roumains!

În anul următor, un scurt mesaj salută o recentă întrevedere și introduce în joc un nou colaborator al revistei, care semna M. Cosma, devenit apoi Claude Sernet, a cărui admirație constantă pentru opera lui Tristan Tzara se va materializa în... traducerea franceză a poemelor lui românești!

« Venise 29.5.29 ¹⁰⁰

Très cher ami, je suis émerveillé par Venise mais cela ne m'empêche pas de penser que je suis émerveillé par vos poèmes et je regrette déjà d'être si loin de la ville que vous habitez.

Toute l'admiration et l'amour de

Ilarie VORONCA, »

« *Les hommages les plus respectueux et l'admiration infinie*

Claude SERNET, »

« Veneția 29.5.1929 ¹⁰⁰

Prea drag prieten, sînt fermecat de Veneția, dar aceasta nu mă împiedică să mă gîndesc că sînt fermecat de poemele dumneavoastră, și să regret că sînt atît de departe de orașul în care locuiți.

Toată admirația și dragostea lui

Ilarie VORONCA, »

« Omagiile cele mai respectuoase și admirația infinită a lui

Claude SERNET, »

Le commerce des lettres n'est, pas plus qu'un autre, à l'abri des contretemps:

Schimbul de scrisori nu este, mai mult decît altul, la adăpostul contratimpilor:

« *Très cher Tzara* ¹⁰¹,

Je suis navré d'avoir eu, depuis mon arrivée à Paris (il y a de cela trois semaines) une grippe et une rechute de grippe qui m'ont empêché d'avoir la grande joie de vous voir. J'ai téléphoné trois fois chez vous mais votre téléphone ne répondait pas.

J'ai été avisé de Roumanie que vous avez eu la grande bonté de m'envoyer Antitête ¹⁰² (j'en ai d'ailleurs acheté un exemplaire à Paris) et je vous remercie de tout coeur. Je le lirai avec passion et admiration.

⁹⁹ Ilarie Voronca: carte postale illustrée, [St. Martin de Vésubie 8 octobre 1928] à Tristan Tzara, 15 avenue Junot Paris, 90 × 139 TZR C 4192.

¹⁰⁰ Ilarie Voronca: carte postale illustrée avec message autographe, signé, à Tristan Tzara, Venise, 29 mai 1929, 92 × 141. P.S. autographe signé de Claude Sernet. TZR C 4193.

⁹⁹ Ilarie Voronca: carte poștală ilustrată [St. Martin de Vésubie, 8 octombrie 1928], către Tristan Tzara, 15 avenue Junot, Paris, 90 × 139, TZR C 4192.

¹⁰⁰ Ilarie Voronca: carte poștală, ilustrată, cu text autograf, semnat, către Tristan Tzara, Veneția, 29 mai 1929, 92 × 141. P.S. autograf semnat de Claude Sernet. TZR C 4193.

Bientôt paraîtra en français la traduction de mon livre paru en Roumanie en 1927, Ulysse ¹⁰³. Je vous enverrai un exemplaire dès que je l'aurai.
Je suis obligé de rentrer. Je pars demain matin et j'espère que j'aurai le plaisir de vous rencontrer à l'occasion de mon prochain voyage — je ne sais quand il s'accomplira...
Je vous prie de croire à mes sentiments profonds d'affection.

Ilie VORONCA *

« Prea dragul meu Tzara ¹⁰¹,

Eu sînt dezolat cã, dupã sosirea la Paris (acum trei sãptãmîni), am avut o gripã și o recidivã a gripei care m-au împiedicat sã am marea bucurie de a vã vedea. Am telefonat de trei ori la dumneavoastrã, dar nu mi-a rãspuns nimeni.

Am fost anunțat din țarã cã ați avut marea bunãtate de a-mi trimite volumul dumneavoastrã *Antitête* ¹⁰² (am cumpãrat, dealtfel, un exemplar, de aici, din Paris) și vã mulțumesc din toatã inima. Îl voi citi cu pasiune și admirație.

În curînd va apãrea traducerea în limba francezã a cãrții mele *Ulise*, publicatã în România în 1927 ¹⁰³. Vã voi expedia un exemplar imediat ce-l voi avea.

Sînt obligat sã mã întorc acasã. Plec mîine dimineață și sper cã voi avea plãcerea sã vã reîntîlnesc la viitoarea mea venire aici — nu știu cînd se va întîmpla...

Vã rog sã credeți în sentimentele mele profunde de afecțiune.

Ilie VORONCA *

Les relations des deux poètes, durant l'entre-deux guerres, s'achèveront sur ce rendez-vous manqué. Cependant tout contact n'aura pas été rompu puisqu'à la Libération, Tzara parrainera une plaquette de Voronca :

Relațiile dintre cei doi poeți, din perioada dintre cele douã rãzboaie, se vor încheia cu acest « rendez-vous » nerealizat. Totuși, contactul lor nu va fi întrerupt total, deoarece, iatã, imediat dupã Eliberare, Tzara va fi nașul unei plachete de Voronca:

« République française
Ministère de l'Information
Radiodiffusion Française
Ilie VORONCA
tel. Ely 13—82

Paris le 2.10.1945

Très cher Tristan Tzara ¹⁰⁴,

Je voudrais ajouter une dizaine de poèmes à ma plaquette: Apprentissage de la séparation ¹⁰⁵. Ces dix poèmes parus dans différentes publications ont été très aimés par quelques-uns de nos amis communs. Est-il possible encore de les ajouter au manuscrit?

Me donnez-vous l'autorisation de me mettre en rapport avec l'éditeur?

Je me permets de vous rappeler les dates de vos causeries: les 6 et 16 novembre ¹⁰⁶.
Croyez-moi je vous prie votre très dévoué

Ilie VORONCA *

¹⁰¹ Ilie Voronca: lettre autographe signée à Tristan Tzara [Paris, 5 mars 1933] 2 pp. 212 × 137, joint une carte de visite portant son adresse à Bucarest. TZR C 4194.

¹⁰² *L'Antitête* de Tzara, Paris, Ed. des Cahiers libres, 1933, 192 p.

¹⁰³ Voronca: *Ulysse dans la cité*, traduit du roumain par Roger Vailland avec une préface de G. Ribemont-Dessaignes et un dessin par Marc Chagall. Ed. du Sagittaire, 1933, 68 p.

¹⁰⁴ Ilie Voronca: lettre autographe signée, à Tristan Tzara (16 rue de Condé, Paris VIe) Paris, 28 octobre 1945, 2 pp. 269 × 210, TZR C 4195.

¹⁰¹ Ilie Voronca: scrisoare autografã, semnatã, cãtre Tristan Tzara [Paris, 5 martie 1933], 2 pp., 212 × 137, împreunã cu o carte de vizitã cu adresa sa din București. TZR C 4194.

¹⁰² *L'Antitête* de Tristan Tzara, Paris, Ed. des Cahiers libres, 1933, 192 p.

¹⁰³ Ilie Voronca: *Ulysse dans la cité*, traducere din romãnã de Roger Vailland, cu o prefațã de G. Ribemont-Dessaignes și un desen de Marc Chagall. Ed. du Sagittaire, 1933, 68 p.

¹⁰⁴ Ilie Voronca: scrisoare autografã, semnatã, cãtre Tristan Tzara (16 rue de Condé, Paris VIe), Paris, 28 octombrie 1945, 2 pp., 269 × 210, TZR C 4195.

« République française
Ministère de l'Information
Radiodiffusion Française
Ilarie VORONCA
tel. Ely 13-82

Paris 2. 10. 1945

Dragă domnule Tristan Tzara ¹⁰⁴,
Aș dori să adaug vreo zece poeme la placheta mea *Apprentissage de la séparation* ¹⁰⁵.
Aceste zece poeme apărute în diferite publicații au fost foarte îndrăgite de unii din
prieteni noștri comuni. Este posibil încă de a le adăuga manuscrisului mai vechi?
Îmi dați permisiunea să iau legătura cu editorul?
Îmi îngădui să vă amintesc datele emisiunilor dumneavoastră: 6 și 16 noiembrie. ¹⁰⁶
Credeți-mă, vă rog, prea devotatul dumneavoastră

Ilarie VORONCA

Et lorsque pour celui-ci « la barque de l'amour
s'est brisée contre la vie courante », Tzara lui a
consacré un émouvant article dans „Les Lettres
françaises”, parlant de sa volonté de concilier
l'impossible, le rêve et l'action: « Ce tragique
rapel à l'ordre des choses et des êtres que, de
temps à autre et au prix de leur vie, les poètes se
chargent de jeter comme une protestation dans
l'indifférence et l'âpreté communes, possède la
vertu de ramener notre attention sur la matière
instable dont sont faites les souffrances et l'insé-
curité de l'homme. » ¹⁰⁷

Și când pentru acesta « la barque de l'amour
s'est brisée contre la vie courante », Tzara i-a consac-
rat un emoționant articol în „Les Lettres françaises”,
vorbind de dorința sa de a concilia imposibilul,
visul și acțiunea: « Acest tragic apel la ordinea
lucrurilor și ființelor pe care, dintr-un timp în
altul și cu prețul vieții lor, poeții își asumă sarcina
să-l arunce ca un protest la indiferența și mizeria
morală cotidiană, posedă virtutea de a reatrage
atenția asupra acelei materii instabile din care sint
făcute suferințele și insecuritatea omului. » ¹⁰⁷

(Traducere și note marginale de
Fănuș BĂILEȘTEANU)

¹⁰⁵ *Apprentissage de la séparation* paraștra sous
le titre *Contre-solitude* aux Éditions Bords, 1946,
145 p.

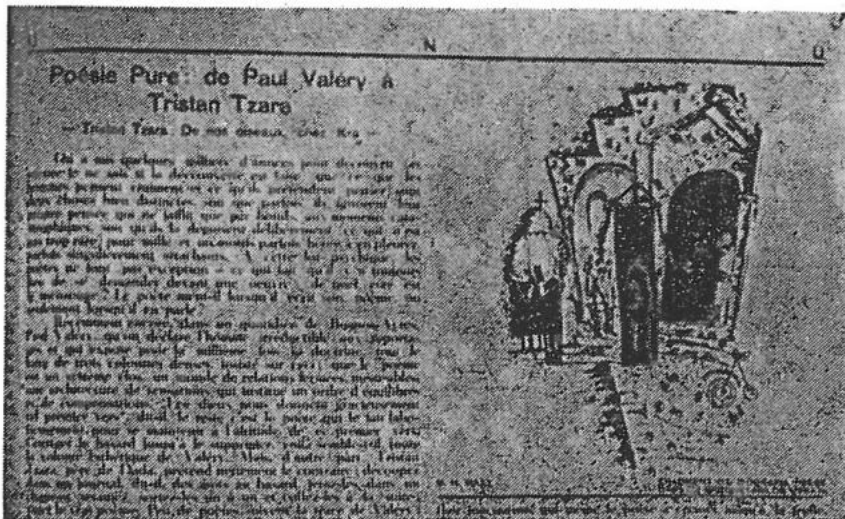
¹⁰⁶ *Causeries de Tzara à la radio*, dans le cadre
des émissions du Comité National des Ecrivains.

¹⁰⁷ Tristan Tzara: *Ilarie Voronca*, „Les Lettres
françaises”, n. 254, 7 avril 1943, p. 5; le même
texte, légèrement augmenté, a servi d'introduction
aux *Poèmes choisis* de Voronca, [Ed. Seghers,
1956.

¹⁰⁵ *Apprentissage de la séparation* va apărea sub
titlul *Contre-solitude* la Éditions Bords, 1946,
145 p.

¹⁰⁶ « *Causeries* » (emisiuni) de Tristan Tzara la
radio, în cadrul emisiunilor Comitetului Național
al Scriitorilor.

¹⁰⁷ Tristan Tzara: *Ilarie Voronca*, în „Les
Lettres françaises”, nr. 254, 7 aprilie 1943, p. 5;
același text, puțin mărit, a servit de introducere
la *Poèmes choisis* de Ilarie Voronca, Ed. Seghers,
1956.

Tristan TZARA—Jacques G. COSTIN

Investigație în arhivele pariziene

de

Henri BÉHAR

(V)

1. Tristan Tzara în 1915 (Colecția prof. H. Béhar).
2. Jacques G. Costin — portret în ulei de Marcel Iancu.

NOUS REVIENDRONS EN ARRIÈRE AVEC un collaborateur de „Contimporanul“ et un camarade de la première heure du trio fondateur de „Simbolul“: Tzara, Janco, Vinea, Jacques G. Costine, le quatrième mousquetaire, si l'on veut, dans la tourmente moderniste roumaine. Il apporte une documentation de première main sur la phase futuriste que connut l'avant-garde de Bucarest vers 1930. L'épisode qu'on

NE VOM ÎNTOARCE IARĂȘI ÎN URMĂ, la un colaborator al „Contimporanului“ și un tovarăș din primul ceas al trioului fondator al revistei „Simbolul“, Tzara, Iancu, Vinea: Jacques G. Costin, al patrulea mușchetar, dacă vreți, în vîltoarea modernistă românească. El aduce o documentare de primă mîină asupra fazei futuriste pe care a cunoscut-o avangarda de la București spre 1930. Episodul care va

va lire n'est pas le plus triste de cette édition diplomatique, grâce à cet homme étonnant qui cachait une grande sensibilité et de vives blessures sous un personnage de paille que l'on ne voit pas, avec tout le sérieux nécessaire, en société. Il avait donc connu Tzara à l'époque de „Simbolul“, en 1912, et suivait ses acrobaties dans le cirque Dada par les informations que lui donnaient Marcel Janco (qui allait devenir son beau-frère) et Ion Vinea. Longtemps après, ce dernier rappela à Tristan le camarade de ses quinze ans, dont il pouvait lire les tentatives de dissociation du mot dans „Contemporain“ et les essais d'un humour urmuzien¹⁰⁸ et lui communiqua son adresse. Tzara lui fit parvenir De Nos Oiseaux. Voici sa réaction.

«Dragă Tristane¹⁰⁹

Poșta mi-a adus zilele astea un „nu m-ai uitat“ care m-a mișcat: *De nos Oiseaux*. Merci, merci. Pentru ce e în el și pentru aducerea ta aminte. Abia l-am răsfoit și ochii mei s-au umplut de Carul Mare al talentului tău și de nostalgie. De ce n-am acum pe birou *L'Indicateur des chemins de coeur*, pentru ca să știu *comment m'en tirer** demn și nesentimental dintr-o emoție autentică și o bucurie rară. Trebuie să-mi fac violență [*sic!*] ca să nu scap aici conținutul altor cuvinte, pline de anii scurși, de depărtarea noastră și de febra tuturor aspirațiilor comprimate. În porcăria asta de aici, în angrenajul funcțiunilor mele actuale — fac pe avocatul — semnul tău ia proporțiile unui enorm *tire bouchon** care ar putea provoca o explozie, dacă nu l-aș apăsa repede cu mâna... Mă gîndesc că ești absolut nevinovat — dimpotrivă — și că în fond în atmosfera pe care o respiri, toate acestea pot friza balivernajul sau să-ți apară cel puțin incomprehensibile. Știu dar precis că între timp am reușit să fiu ridicul. Îți cedez această clipă ca un salut tandru. Mai există destul grotesc în mine ca să-mi permit luxul ăsta.

Pe Vinea l-ai văzut desigur și pariez că nu m-a lăudat îndeajuns. Dar destinele mele mari veghează și, într-o bună zi, dacă munca mea din ultimii ani va da rocoltă bună, am să descind acolo pentru cîtva timp. Sint ferm decis să mă las cucerit de Paris.

Dragă Tristane, în afară de *Vingt-cinq poèmes illustrés* par H. Arp*, n-am nici unul din celelalte volume ale tale. E nevoie să-ți spun cît țin să le am de la tine? Chiar și pe cele de găsit prin librării. Îți cer ceva imposibil dacă te rog să mi le trimiți prin Vinea sau prin poștă? Sint 4—5 la număr.

¹⁰⁸ A l'intention du lecteur français, précisons qu'Urmuz (Demetru Demetrescu-Buzău, 1883—1923), ce frère spirituel de Jarry est l'inventeur de l'absurde dans les lettres roumaines. Jacques Costine et Eugène Ionesco, qui l'ont beaucoup admiré, ont traduit quelques-unes de ses nouvelles en français. Le jeune poète Geo Bogza a publié une revue „Urmuz“ où Tzara fit paraître le poème *Danse* en 1928.

¹⁰⁹ Jacques Costine: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, 21 juin 1929, 2 pp. 280 × 221, TZR C 973.

urma nu este cel mai trist al acestei ediții diplomatice, grație tocmai unui asemenea om minunat care ascundea o mare sensibilitate și răni adînci sub o mască de paie, pe care și-o asuma, cu toată seriozitatea, în societate. El cunoscuse, așadar, pe Tristan Tzara încă din epoca „Simbolului“, în 1912, și-și urma acrobațiile în ciroul Dada prin informațiile pe care i le dădeau Marcel Janco (care avea să-i devină cumnat) și Ion Vinea. Mult timp după aceea, acesta din urmă i-l aminti lui Tristan Tzara pe tovarășul de la cincisprezece ani, în care se puteau întrezări încercările de disociere a cuvîntului în „Contemporain“ și eseurile de un humor urmuzian¹⁰⁸, și îi comunică adresa. Tristan Tzara i-a trimis volumul *De nos oiseaux*. Iată reacția sa:

¹⁰⁸ Pentru lectorul francez, precizăm că Urmuz (Demetru Demetrescu-Buzău, 1883—1923), este părintele absurdului în literatura română. Jacques G. Costin și Eugen Ionescu, care l-au admirat mult, au tradus în franceză cîteva din nuvelele sale. Tinărul poet Geo Bogza a editat o revistă, „Urmuz“, în care Tristan Tzara a publicat poemul *Danse* în 1928.

¹⁰⁹ Jacques G. Costin: scrisoare autografă, în românește, semnată, către Tristan Tzara, București, 21 iunie 1929, 2 pp., 280 × 221, TZR C 973.

* En français dans le texte.
* În franceză în text.

Merci d'avance * fără să încerc să te iau la sigur.
Serber [*sic!*] Certitudine A.
Îți stringe mina cu veche prietenie

Al tău

Jacques G. COSTIN

Recomandă-mă respectuos soției tale.
București, 21 iunie 1929. *Calea Moșilor 124*

On a déjà signalé l'étrange électisme de „Contimporanul“ et même d'„Integral“ (dont le no. 12 s'ouvre largement du futurisme)¹¹⁰. Ouverte aux vents d'ouest, une bonne partie de l'avant-garde roumaine accueille favorablement Marinetti, dont les sentiments fascistes ne lui sont pas inconnus. Voilà qui n'a pas dû faire plaisir à Tzara, lequel avait su prendre ses distances, modérément en 1916: « Nous déclarons que l'auto est un sentiment qui nous a assez choyé dans les lenteurs de ses abstractions... »¹¹¹, plus franchement en 1918: « Nous avons assez les académies cubistes et futuristes laboratoires d'idées formelles »¹¹² et qui, au moment même où il lisait la relation de l'accueil fait au chantre de Mussolini, écrivait: « que la pensée nouvelle doit se forger une forme nouvelle... les futuristes sont encore les seuls à agiter vigoureusement leur creux cercelet sur l'importance de ces problèmes »¹¹³. Les offres de service de Costine, aussi prudentes et ironiques fussent-elles, ont dû le faire sourire. Le fait est qu'il n'y répondit pas, et qu'il ne se mit pas davantage à traduire les Exercices pour la main droite, malgré un pressant rappel:

Scumpe Tzara¹¹⁴

O seamă din cei cari mă linguesc sau socotesc că trebuie să mă menajeze (în afară de „Contimporani“) purtînd de mult timp, cu o tărie care frizează convingerea

S-a semnalat deja straniul eclecticism de la „Contimporanul“ și chiar de la „Integral“ (al cărui număr 12 se deschide larg futurismului)¹¹⁰. Deschisă curenților din vest, o bună parte a avangardei românești întimpină favorabil pe Marinetti, ale cărui sentimente fasciste nu-i sînt necunoscute. Motiv pentru care Tristan Tzara știuse să-și ia rezervele de rigoare, cu moderație, încă din 1916: « Noi declarăm că mașina mecanică este un sentiment, care ne-a alintat destul cu încetineala abstracțiunilor sale... »¹¹¹, mai răspicat în 1918: « Sîntem sătui de academii cubiste și futuriste, laboratoare de idei formale »¹¹², iar în momentul în care el lua act de primirea făcută poetului lui Mussolini, scria: « că gîndirea nouă trebuie să-și făurească o formă nouă... futuriștii sînt încă singurii care-și mai agită creierașul sleit în ceea ce privește importanța acestor probleme »¹¹³.

Ofertele de serviciu ale lui Costin, oricît de prudente și ironice erau ele, l-au făcut să surîdă. Fapt este că el n-a răspuns acestora, și că nu s-a apucat să traducă *Exercițiile pentru mîna dreaptă*, în pofida unei presante rechemări:

« Calea Moșilor 124
București I

¹¹⁰ Ce numéro d'avril 1927 comprend des études en roumain de S. Roll et E. Cosma et des articles des futuristes: F. Casavola, Farfa, P. Buzzi et de Marinetti *Température du corps d'un nageur*, avec illustrations de Prampolini, Depero, A. Maino, ceci à côté de l'interview de Tzara! Seule la revue „Unu“ de S. Pana a résisté à cette contamination.

¹¹¹ Tristan Tzara: *Manifeste de M. Antipyrine*, O.C., t. I, p. 357.

¹¹² Tristan Tzara: *Manifeste dada 1918*, O.C., t. I, p. 361.

¹¹³ Tristan Tzara: *Essai sur la situation de la poésie, Le Surréalisme au Service de la Révolution*, no. 4, 1931, p. 17.

¹¹⁴ Jacques Costine: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, 1-er

¹¹⁰ Acest număr din aprilie 1927 cuprinde studii în românește de S. Roll și E. Cosma și articole ale futuriștilor: F. Casavola, Farfa, P. Buzzi și, de Marinetti, *Température du corps d'un nageur*, cu ilustrații de Prampolini, Depero, A. Maino, acesta alături de interviul lui Tristan Tzara! Singură revista „Unu“, a lui Sașa Pană, a rezistat acestei contaminări.

¹¹¹ Tristan Tzara: *Manifeste de M. Antipyrine*, în O.C., t. I, p. 357.

¹¹² Tristan Tzara: *Manifeste dada 1918*, în O.C., t. I, p. 361.

¹¹³ Tristan Tzara: *Essai sur la situation de la poésie*, în „Le Surréalisme au Service de la Révolution“ nr. 4, 1931, p. 17.

¹¹⁴ Jacques G. Costin: scrisoare autografă în românește, semnată, către Tristan Tzara, Bucu-

că produsele mele apărute în „*Contemporanul*“ (și aiurea) ar dovedi un talent demn de o soartă mai bună, adică indicat să fie exprimat și într-o limbă europeană. Ei merg cu fățărnicia lor pînă la afirmația că aceste delictive sînt de un pigment destul de galic, ca spirit, și că locul lor ar fi mai ales și cît mai curînd în cadrul limbii franceze. Mai e nevoie, dragul meu, să-ți spun din parte-mi (cu o falsă modestie) că recunosc cu toată imparțialitatea că unele din ele, foarte puține, par într-adevăr a fi demne de o atenție fugară pe cînd celelalte poartă pur și simplu pecetea unui geniu? Cine mai bine decît tine ar fi putut să recunoască aceste semne dacă o glorie timpurie nu ți-ar fi monopolizat percepția, exclusiv pentru zgomotele cari se aud în tine, sau, ca să fiu mai drept, dacă împrejurări favorabile ne-ar fi purtat împreună — măcar din cînd în cînd — prin meleagurile continentale? Dar înțelegerea ta presupusă m-a susținut, alături de micile exaltări ale prietenilor de aici, fără semnale luminoase, fără laude (cari oricînd îmi fac plăcere) și, îndemnat de aceste forțe oculte și deschise, m-am decis și, ca să mă precizez, îndrăznesc să-ți fac o întrebare = propunere + rugămintă senzațională:

SĂ MĂ TRADUCI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

O mică combinație aranjată de aici mi-ar permite să-mi editez la Paris, în toamnă, o plăchetă de vreo 130 [de] pagini, poate chiar mai mare ceva. Ce ar însemna pentru mine ca această traducere să fie făcută de tine, găsesc inutil să-ți explic. Ar fi să te laud suspect și poate plat, nu ca să te conving, ci în lipsa unor expresiuni potrivite cari să arate imensa mea bucurie. Tu, singurul, m-ai putea construi în limba franceză din nou, mi-ai crea delictivele ca o compoziție inițială, vreau să spun, numele tău m-ar recomanda și eu, ți-o promit solemn, renunț la recunoștința și gratitudinea de care ai fi amenințat, pentru ca să-ți petreci restul zilelor în tihnă, alături de scumpii tăi soție și copii, să-ți trăiască! Depinde totul — îmi dau seama de înțelegerea cu care vei primi o asemenea idee — de timpul pe care l-ai putea sacrifica pentru ea și de cota de rușine sau compromitere pe care ar trebui să o suporti cînd aș apărea botezat de tine în limba franceză. Pentru înțelegerea acestei temerități, contez pe solidaritatea generației noastre, pe afinitățile noastre și pe tinerețea ta nedezmințită; pentru timp voi pune aur greu în talgerul celălalt, iar pentru rușine, care poate va cîntări totul în hotărîrea ta, nu pot anticipa, nici chiar cu inteligența mea. Apreciază numitele infrațiuni cu simțul și gustul tău de profet și decide.

Volumul meu e proiectat să apară în toamnă pe piața românească, dacă editorul cu care tratez va înțelege că eu nu voi renunța la nici una din bucățile care-l sperie. Altfel voi încheia [contract] cu un altul care mă roagă, dar mă atrage mai puțin, deși vrea să-l editeze imediat. Titlul lui e: *Exerciții pentru mîna dreaptă*. Ți place? Iată alăturat două-trei-patru din bucățile cuprinse în el.** Ți le trimit ca să mă recitești pentru această împrejurare cu mai multă atenție și să vezi ce se poate scoate din ele în franceză, în sfîrșit, dacă, totuși, în afară de considerente adverse, afacerea te-ar amuza măcar atît ca să-mi faci marele serviciu pe care ți-l cer.

Lucrez acum la ultima bucată pentru volum pe care ți-am dedicat-o ție de mult, și de mult n-am putut s-o termin (de 3 ani). Ce vrei, trebuie să fur timpului din ce-mi fură el mie. Dar el nu dă nimic înapoi. Toată speranța mi-e în vilegiatură. Nu interpreta această anunțare ca un fapt de circumstanță.

juin 1930, 4 pp., 303 × 236 TZR C 974. Joint le texte de Wifego, poème publié par „*Contemporanul*“ no 22, février 1930. Le recueil de ses poèmes a paru à Bucarest en 1931.

rești, 1 iunie 1930, 4 pp., 303 × 236, TZR C 974. Alăturat, textul lui Wifego, poem publicat în „*Contemporanul*“, nr. 22, februarie 1930. Culegerea sa de poeme a apărut la București, în 1931.

tiunea, și se potrivește? Poate să vii cu cineva de pe acolo care e cunoscut și el aici, dar [să fie] francez autentic. Grupul «mistic» de la „*Gîndirea*” anunță sosirea lui Jacques Maritaîne. Gîndește-te la ideea mea. Două-trei conferințe, o inscenare teatrală cu o piesă de tine [*sic!*], aduci și ceva tablouri moderne pentru o expoziție — se poate combina ceva. În trecut fie spus[,] Marinetti și nevastă-sa, o feme[ie] delicioasă și o artistă interesantă (pictoriță, scriitoare), sînt printre autorii responsabili ai demersului de față. Ei pretind că trebu[ie] să apar numai pe o piață apuseană și vor să mă editeze în Italia. Eu m-am gîndit însă întîi la Franța. Et pour cause.*

Bietul Gad.¹¹⁵ M-a impresionat dureros sfîrșitul ăsta. Unul din generația noastră, care a vrut, a luptat și în cele din urmă a fost surprins bestial pe cînd probabil începea să se aranjeze. Il faut se dépêcher quoi. * Geniul trebu[ie] pus în circulație la 25 de ani sau deloc. Războiul i-a zdruncinat tare sănătatea. Dintre ceilalți cari mai sînt pe acolo Lotar e cel mai interesant prin indiferența lui. Păcat că asta i-a anihilat calitatea senzibilității [*sic!*] artistice și a inteligenței care avea[u] nivel. Dacă-l vezi salută-l cu drag din parte-mi.

Vrei să ne trimiți ceva pentru „*Contemporanul*”? Ne-ar bucura mult. Cum a mers *De Nos Oiseaux*? Scrisoarea asta nu e un [*sic!*] capodoperă de imagini, dar oricît e un manuscris al meu și încă apreciabil de lung. Citește-o prietenește și strînge-o cu grijă. Economia este baza bogăției. Dar nu uita că avariția e odioasă. Dă-mi dar răspunsul tău cu generozitate și cît mai curînd. Îl aștept cu mult interes.

Al tău cu veche prietenie și
dragoste

Jacques G. COSTIN

București
1 iunie 1930

P.S. Te rog păstrează-mi „manuscrisele alăturate” ».

« Calea Moșilor 124
București I Roumanie

Scumpă Țară¹¹⁶

Cu recipisa nr. 5742 din 5 iunie 1930 ți-am expediat o scrisoare recomandată a cărei suculență era întrecută numai de volumul ei impunător. N-am primit încă[,] conform practicilor[,] confirmarea acestui ceck [*sic!*] tras prin autograful celor patru pagini asupra nemuririi. Nu pot să-mi închipui că l-ai și lîcitat, căci nu trebuie să-ți ascund că nu te cred atît de lipsit de experiență. Aceste valori, o știi și tu ca și mine, pot fi puse în circulație numai după un anumit timp sau la momentul potrivit. Incontestabil că unul din aceste momente, cele mai apropiate, sînt [*sic!*] în strînsă legătură cu activitatea pe care ai depune-o tu ca perlele literare pe cari ți le-am trimis eu să fie traduse cît mai genial și mai repede pentru ca să intre cît de curînd în patrimoniul public nerăbdător de noutăți (de acolo).

¹¹⁵ Henri Gad: directeur de la revue „*Clopotul*” (La Cloche) octobre 1922 — février 1923, adepte du dadaïsme, expatrié à Paris où il animait un théâtre de marionnettes et où il est mort le 8 avril 1930.

¹¹⁶ Jacques Costine: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, 7 juillet 1930, 2 pp. 303 × 237, TZR C 975.

¹¹⁵ Henri Gad: directeur al revistei „*Clopotul*”, în perioada octombrie 1922 — februarie 1923, adept al dadaismului, expatriat la Paris, unde anima un teatru de păpuși și unde a murit la 8 aprilie 1930.

¹¹⁶ Jacques G. Costin: scrisoare autografă, în românește, semnată, către Tristan Tzara, București, 7 iulie 1930, 2 pp., 303 × 237, TZR C 975.

Refuz categoric să-ți [...] capul mai departe pe acest ton convenabil și[,] apucindu-te de beregată cu o mină și de [...] cu cealaltă[,] te întreb dulce și smerit[,] pe cît de contrariat (asta e o indiscreție)[,] dacă ai primit acea amenințătoare scrisoare;

Dacă te-am convins prin rugămintea ce ți-am făcut;

Dacă da, dacă lucrezi deja la traduceri;

Dacă nu... adică fără nu.

Răspunde-mi că te tai.

Trece vara și tu stai cine știe în ce hamac visînd *aux oiseaux**, poate în Corsica, poate la Upsala[,] în timp ce eu mă topesc aici în căldură și în indiferență generală, cu gîndul la un volum francez proiectat pentru la toamnă cu ajutorul tău care nu mai vine etc.

Tristane[,] răspunde-mi de ce nu-mi răspunzi. Parcă eu ți-am cerut să mi le trimiți gata traduse așa la repezeală? Mi-e suficient că pot conta pe ajutorul tău ca să știu că pot utiliza ocaziunea ce o am de a mă lăsa editat la Paris anul ăsta. Îmi răspunzi odată? *Turcii mă-nconjur*

Vîntul bate^a rece

Rănila mă dor.

Au plecat la Paris Milița Pătrașcu[,] unul din stîlpii „*Contemporanului*“[,] cu soțul ei dr. inginer profesor universitar. Ambii admirabili ca intelect și senzibilitate [*sic*!]. Le-ar face plăcere să te vadă. În grabă[,] am uitat să le dau adresa ta. Ei sînt de găsit la Brăncuși sau le poți lua urma din rue Stanislas 14[,] unde au locuit rîndul trecut, și [unde] primesc corespondența. Cred că te-ar amuza și pe tine să-i vezi. Îți pot da inteligent toate veștile interesante din țară — dacă te mai interesează.

Eu aștept atent poștașul cu veștile tale, și [i]ți strîng mîna cu veche prietenie.

Jacques G. COSTIN

Bucarest *

7 iulie 1930 *

Cette très brève reprise de contact montre, malgré toute sa maladresse, combien certains écrivains roumains se sentaient confinés dans leur „provincialisme“ et n'attendaient que de Paris leur consécration. Elle explique que certains, comme Voronca, Sernet ou Fondane aient changé de langue pour se faire entendre. Si le recueil de Costin n'a pu être édité en France, en revanche les premiers poèmes de Tzara, antérieurs à son départ, ont été rassemblés et imprimés à Bucarest grâce à Sacha Pana. C'est l'histoire de cette édition que nous allons suivre maintenant: elle nous dit comment se fabrique un livre par correspondance.

Această foarte scurtă fază de contact demonstrează, în pofida stingăciei sale, cum anumiți scriitori români se simțeau stingheri în „provincialismul“ lor și nu așteptau consacrarea de la Paris. Ea explică de ce unii, ca Voronca, Sernet sau Fundoianu aveau să-și schimbe limba pentru a se face ascultați. Dacă volumul lui Jacques G. Costin n-a putut fi editat în Franța, în schimb, primele poeme ale lui Tristan Tzara, anterioare plecării sale, au fost adunate și publicate la București grație străduințelor lui Sașa Pană. Istoria acestei ediții o vom urmări în continuare: ea ne va arăta cum se fabrică o carte prin corespondență.

(Traducere și note marginale
de Fănuș BĂILEȘTEANU)

NOTĂ. Continuînd publicarea prețiosului documentar al prof. Henri Béhar, informăm pe cititori că, la sfîrșitul acestui «serial», revista noastră intenționează să organizeze în marginea corespondenței lui Tristan Tzara cu comilitonii săi din țară — corespondență descoperită în arhiva Bibliotecii „Jacques Doucet“ din Paris — o discuție mai amplă asupra semnificațiilor avangardei literare românești. (Red.)

* Corect: «sulfă» (* Vîntul sulfă rece *) cf. *Mama lui Ștefan cel Mare* de D. Bolintineanu în volumul *Legende istorice* (1855).

Tristan TZARA — Sașa PANĂ

Investigație în arhivele pariziene
de
Henri BÉHAR
(VI)

C'EST L'HISTOIRE DE CETTE ÉDITION QUE nous allons suivre maintenant: elle nous dit comment se fabrique un livre par correspondance. Au moment même où „Integral“ cessait de paraître, et comme s'il était écrit que le flambeau de l'avant-garde esthétique, devait être repris de mains en mains, S. Pana commence la publi-

Vom urmări acum istoria acestei ediții: ea ne dezvăluie cum se construiește o carte prin corespondență*. Chiar în momentul când revista „Integral“ își înceta apariția, și ca și cum era scris că făclia avangardei estetice trebuie să fie purtată din mină în mină, Sașa Pană începe publicarea revistei „Unu“, periodic lunar care

* Vezi finalul fragmentului anterior din studiul prof. Henri Béhar, în „Manuscriptum“, nr.2/1982, p. 166.

cation d'„Unu“, revue mensuelle qui paraîtra régulièrement pendant cinq ans, et qui sans être convertie pour autant, sera le lieu d'accueil privilégié du surréalisme roumain (Victor Brauner et Perahim y feront leurs premières armes) ouverte aussi bien aux surréalistes français (Aragon, Desnos, Eluard, Vitrac), qu'aux anciens dadaïstes (Ribemont-Dessaignes), qu'aux roumains comme Adamov, Sernet qui, à Paris, animeront le groupe „Discontinuité“. S'assurant la collaboration régulière de B. Fondane et d'Illarie Voronca, de Stéphane Roll, on voit quelle continuité elle marquait avec „Integral“. C'est par eux que S. Pana est entré en contact avec Tzara lui adressant un compterendu de De Nos oiseaux:

va apărea regulat timp de cinci ani, și care, fără a fi sacrificat pentru altceva, va constitui locul de întâlnire privilegiat al suprarealismului românesc (Victor Brauner și Jules Perahim aici își vor face ucenicia), deschis atât pentru suprarealiștii francezi (Aragon, Desnos, Eluard, Vitrac), cât și pentru vechii dadaïști (Ribemont-Dessaignes), ca și pentru unii români precum Adamov^b, Sernet, care, la Paris, vor anima grupul *Discontinuité*.

Asigurându-și colaborarea constantă a lui B. Fundoianu și Illarie Voronca, a lui Ștefan Roll, se vede ce continuitate marca ea cu revista „Integral“. Prin ei, Sașa Pană a intrat în contact cu Tristan Tzara, adresându-i-se cu o recenzie la volumul *De Nos oiseaux*:

^b Arthur Adamov, dramaturg francez de origine rusă (1908—1970).

« Bucarest le 28.IX.[19]29

Mon Cher Tristan Tzara¹¹⁸

Je crois que vous avez reçu la collection de „Unu“ qui paraît sous ma direction. Aujourd'hui je vous envoyais le no. 17 dans lequel notre chère idole Roll d'un courtcircuit baise Nos Oiseaux¹¹⁹.

Sașa PANĂ

serait reconnaissant de recevoir votre livre
Căsuța Poștală 114, BUCUREȘTI — România».

« București 28 IX 1929

Dragă domnule Tristan Tzara¹¹⁸

Cred că ați primit colecția revistei „Unu“, care apare sub direcția mea. Azi v-am trimis nr. 17, în care dragul nostru idol Roll sărută cu un scurtcircuit *Nos Oiseaux*.¹¹⁹

Sașa PANĂ

ar fi recunoscător de-ar primi cartea dumneavoastră.
Căsuța poștală 114, BUCUREȘTI — România ».

La caractéristique des revues d'avant-garde étant leur briéveté d'existence, celle-ci, malgré son exceptionnelle longévité, cesse de paraître en 1932; toutefois le groupe réuni autour d'„Unu“ ne se disloque pas, il se prolonge par la maison d'édition que Pana tient à bout de bras, avec sa solde de médecin militaire! C'est alors que

Caracteristica revistelor de avangardă fiind efemera lor existență, aceasta, în ciuda excepționalei sale longevități, își încetează apariția în 1932; totuși, grupul reunit în jurul revistei „Unu“ nu se risipește, el se prelungește prin casa de editură pe care Sașa Pană o ținea doar cu solda sa de medic militar! Atunci a încolțit

¹¹⁸ Sacha Pana: carte postale „Unu“, avangarda literară, București 1, Căsuța poștală 114, message autographe signé à Tristan Tzara, 15 av. Junot Paris 18e, le 28 septembre 1929, 2 pp. 104 × 146 TZR C 2868.

¹¹⁹ Stéphane Roll, *Scurt-circuit*: Tristan Tzara — *De Nos oiseaux*, „Unu“, 2e année, no 17.

¹¹⁸ Sașa Pană: carte poștală „Unu“, avangardă literară, București 1; Căsuța poștală 114, mesaj autograf semnat către Tristan Tzara, 15 av. Junot, Paris 18e, 28 septembrie 1929 2 pp., 104 × 146, TZR C 2868.

¹¹⁹ Stephan Roll, *Scurt circuit*: *Tristan Tzara*, *De Nos Oiseaux*, în „Unu“, an II, nr. 17.

germe en lui l'idée de recueillir en une plaquette les poèmes roumains de Tzara qui, nous l'avons vu, n'avaient cessé de paraître ici et là dans les revues de Bucarest, et même encore dans „Unu”¹²⁰, depuis qu'il s'était éloigné des rives de la Dimbovița. Il s'en ouvre ainsi à lui :

Cher Monsieur Tristan Tzara ¹²¹

S Ces cinq ans que j'ai rédigé la revue de fronde „Unu” sur laquelle j'écrivais mensuellement avec agréable émotion votre adresse, cela me permet de croire que nous S nous connaissons un peu. Je désirerais de compléter cette connaissance en été de A la 1931 lorsque je me trouvais à Paris, mais j'étais informé de votre absence de la métropole.

P Vous avez appris que „Unu” n'apparaît plus ; cela peut-être temporairement. J'ai A retenu seulement l'édition, c'est-à-dire le moyen de dépenser l'argent comptant d'un N salaire en éditant des livres, lus d'un nombre encore assez bas d'amis. (Cent fois A davantage en tout cas, en comparaison de ceux qui s'intéresseraient du nouveau mouvement littéraire, il y a six ans, lorsque les premiers numéros et livres lancés de „Unu” venaient de paraître.

Avec cette question, j'atteinds le but de la présente lettre. Parmi les obsessions des dernières années, j'obtiens la guérison pour une d'entre elles, en imprimant l'oeuvre complète de l'étrange suicidé Urmuz¹²². J'en ai encore une qui date aussi depuis longtemps. Je désire de recueillir dans un volume — en une édition élégante, avec un tirage de 300—350 exemplaires — votre oeuvre parue en roumain en commençant de vos débuts littéraires jusqu'à l'expatriation.

Si en principe vous êtes d'accord, vous voudrez bien me répondre et en même temps vous m'enverrez un index des revues (l'année et la date, s'il vous est possible) pour pouvoir faire des recherches dans la bibliothèque de l'Académie, afin de trouver vos poèmes de cette époque là.

Il restera encore de discuter la question du tirage, le format, la présence ou non d'une préface, d'un portrait, l'ordre des poèmes si elles devront être datées ainsi qu'un éventuel

¹²⁰ Outre les comptes rendus de ses recueils, „Unu” a publié les poèmes suivants de Tzara: *Bifurcation*, no 9, janvier 1929; *Poem* (en roumain), no 15, juillet 1929; *Tristețea casnică* (l'un des premiers poèmes), no 19, nov. 1929; *Le Marin*, no 21, janvier 1930; *L'Homme approximatif V*, no 39, juin 1931. En outre un portrait de Tzara au lorgnon figure entre celui de Maxy et celui de Fondane, dans le *Film-Unu* dessiné par Victor Brauner.

¹²¹ Sacha Pana: lettre dactylographiée signée à Tristan Tzara, Bucarest, 11 septembre 1933, 1 p. 322 x 240. L'enveloppe, à en-tête d'„Unu” — revista — editură, Str. Dogari 36, București, est adressée à Tristan Tzara 15 av. Junot Paris, réexpédiée à Collioure (P.O.) TZR C 2870. Il faut mentionner une carte illustrée par S. Pana adressée à Tristan Tzara en juillet 1931, lors de son passage à Paris. TZR C 2869.

ideea de a aduna într-o plachetă poemele românești ale lui Tristan Tzara, care, cum am văzut, nu încetaseră să apară ici-colo în revistele din București, și chiar în revista „Unu”¹²⁰, după ce autorul lor se depărtase de malurile Dimboviței. Lui i s-a adresat următoarea scrisoare:

«Bucarest 11 septembrie 1933

¹²⁰ În afară de recenziile la culegerile sale revista „Unu” a publicat poemele următoare de Tristan Tzara: *Bifurcation*, în nr. 9, ianuarie 1929; *Poem*, în nr. 15, iulie 1929; *Tristețea casnică* (unul din primele poeme), în nr. 19, noiembrie 1929; *Le Marin*, în nr. 21, ianuarie 1930; *L'Homme approximatif V*, în nr. 39, iunie 1931. În afară de acestea, un portret Tristan Tzara cu monoclu figurează între cel al lui Maxy și cel al lui Fundoianu, în *Film-Unu*, desenat de Victor Brauner.

¹²¹ Sașa Pană: scrisoare dactilografiată, semnată, către Tristan Tzara, București, 11 septembrie 1933, 1 p. 322 x 240. Plicul, cu en-tête-ul revistei și editurii „Unu”, str. Dogari nr. 36, București, este adresat lui Tristan Tzara, 15 av. Junot, Paris, reexpediat la Collioure (P.O.) TZR C 2870. Mai trebuie să fie menționată o carte poștală ilustrată de Sașa Pană, adresată lui Tristan Tzara în iulie 1931, în timpul trecerii sale prin Paris. TZR C 2869.

¹²² Despre Urmuz — v. nota 108 c.

¹²² Sur Urmuz voir la note 108.

Deseno de Mihaela Petreanu și Matisse.

aide matériel de votre part (ceci après que le livre sera imprimé), pour les exemplaires de luxe.

Je reste dans l'attente d'une réponse en vous priant de recevoir mes salutations confraternelles.

Sașa PANĂ»

« București 11 septembrie 1933

Dragă domnule Tristan Tzara ¹²¹

S Cei cinci ani cit am redactat revista de frondă „Unu“, pe care am scris lunar,
A cu plăcută emoție, adresa dumneavoastră, imi permit să cred că ne cunoaștem
Ș puțin. Aș fi dorit să adaug ceva la această cunoaștere în vara anului 1931, când
A mă aflam la Paris, dar fusesem informat de absența dumneavoastră din metropola pariziană.

P Ați aflat că „Unu“ nu mai apare; poate că temporar. Am rămas deocamdată
A numai cu editura, adică cu posibilitatea de a-mi cheltui banii din salariu editând
N cărți, citite de un grup încă destul de restrâns de prieteni. (De o sută de ori mai
Ă mult, în tot cazul, decît cel al celor ce se interesau de noul curent literar, acum
șase ani, cînd apăreau primele numere și cărți ale revistei „Unu“.)

Cu această chestiune, ajung la scopul prezentei epistole. Printre obsesiile ultimilor ani, am aflat leacul uneia din ele imprimînd opera completă a straniului sinucigaș Urmuz. ¹²² Mai am una care datează, de asemenea, de mult timp. Aș dori să reușesc într-o plachetă — într-o ediție elegantă, cu un tiraj de numai 300—350 de exemplare — opera dumneavoastră tipărită în limba română, de la debut pînă la expatriere.

Dacă, în principiu, ați fi de acord, v-aș ruga să-mi rî pundeți și în același timp să-mi trimiteți un index de reviste (cu anul și data, dacă e posibil), pentru a putea face investigații în Biblioteca Academiei, ca să găsească poemele dumneavoastră din acea perioadă.

Rămin încă de discutat chestiunea tirajului, formatul, prezența sau nu a unei prefețe, a unui portret, ordinea poemelor, dacă ele ar trebui să fie datate, ca și un eventual ajutor material din partea dumneavoastră (aceasta după ce cartea va fi imprimată), pentru exemplarele de lux.

Rămin în așteptarea unui răspuns, rugându-vă să primiți salutările mele confraterne.

Sașa PANĂ*

La réaction du poète est immédiate:

Reacția poetului este promptă:

* Collioure le 16 septembre [19]33

*Cher Monsieur,*¹²³

Je viens de recevoir ici votre lettre que j'ai lue avec un réel plaisir. Votre proposition de faire éditer mes poèmes roumains ne peut que me séduire et je tiens à vous remercier de l'intérêt que vous témoignez à leur égard. Toutefois cette entreprise me semble encore assez difficile à réaliser, personnellement je ne possède rien (ou presque) de ce que j'ai écrit en roumain et malgré ma grande bonne volonté il m'est impossible de vous fournir des dates ou des indications précises sur les revues où ces poèmes avaient paru. Les seules personnes qui devraient pouvoir, je crois, posséder des documents de l'époque et peut-être même des manuscrits, sont Vinea et Voronca. Mais c'est à vous de dire si vous voulez et si vous pouvez les décider à vous les communiquer. Ceci me paraissant être la question la plus importante, il sera toujours temps, une fois que vous aurez le matériel, de décider des autres questions qui me paraissent subsidiaires. En principe, je vous le répète, je suis d'accord pour que vous publiez cette plaquette et en vous remerciant encore une fois, je vous envoie l'expression de mes meilleurs sentiments de confraternité.

Votre TZARA.

Mon adresse à Paris: 15, avenue Junot Paris XVIIIe.

* Collioure 16 septembre 1933

*Dragă Domnule*¹²³,

Doar ce am primit scrisoarea dumneavoastră pe care am citit-o cu o reală plăcere. Propunerea de a-mi edita poemele românești nu poate decît să mă încinte și țin să vă mulțumesc pentru interesul pe care îl mărturișiți pentru ele. Totuși, această întreprindere mi se pare încă destul de dificilă; eu unul nu posed nimic (sau aproape nimic) din ceea ce am scris în românește și în ciuda dorinței mele îmi este imposibil să vă furnizez date sau indicații precise asupra revistelor în care am publicat. Singurele persoane, cred, care trebuie să posede documente din acea epocă și poate chiar manuscrite sînt Ion Vinea și Ilarie Voronca. Dar numai dumneavoastră, dacă doriți și dacă puteți, să-i convingeți să vi le comunice. Aceasta pîrindu-mi a fi chestiunea cea mai importantă, va fi încă timp, odată ce veți avea materialul, să decideți asupra altor probleme care mi se par subsidiare. În principiu, vă repet, eu sînt de acord să publicați această plachetă și, mulțumindu-vă încă o dată, primiți, vă rog, expresia celor mai bune sentimente de confraternitate.

Al dumneavoastră TZARA.

Adresa mea la Paris: 15, avenue Junot Paris XVIIIe.

¹²³ Tristan Tzara: lettre autographe à Sacha Pana, partiellement publiée dans *Les Premiers poèmes*, p. 20.

¹²³ Tristan Tzara: scrisoare autografă, către Sașa Pană, parțial publicată în *Primele poeme*, p. 20.

Par Vinea (l'autre poète cité n'ayant rien), l'admiratif éditeur est mis sur la piste des poèmes à publier, et bientôt le recueil peut se constituer, à condition que l'auteur en accepte le titre et la totalité du contenu.

Prin Vinea (celălalt poet citat neavînd nimic), entuziasmul editor ajunge la poemele pe care voia să le publice, și îndată culegerea se poate încheia, cu condiția ca autorul să accepte titlul și sumarul.

« Bucarest 12 décembre 1933

Cher Tristan Tzara ¹²⁴

Notre bienveillante réponse à mon intention de réaliser une plaquette en tirage limité de l'oeuvre antérieure à Dada parsemée dans les revues de l'époque m'a procuré un vrai plaisir. Je suis en retard avec ma présente lettre étant occupé avec l'impression d'un autre livre apparu dans la publication „Unu“, et aussi avec la transcription de la matière pour votre livre des poèmes, le titre duquel est encore en suspension et attend une suggestion de la part de l'auteur. Pour les poèmes apparus dans les revues d'avant-garde il a été une question facile, leur collection se trouvant dans mon cabinet de travail. Les difficultés commencèrent avec les autres poésies apparues dans le „Simbolul“, „Chemarea“ etc. à la bibliothèque de l'Académie; pour la consultation des anciennes revues, la direction nous fait des grandes difficultés. Entre autres le solliciteur doit être personnellement connu par un académicien. Or dans mon programme, il ne figure aucune barbe vénérable! Ainsi j'ai appris en sollicitant une audience, de l'existence, parmi les êtres vivants, de Ion Bianu qui sourd, mais très aimable, m'a donné l'autorisation nécessaire.

Je veux croire que la publication de vos poésies de début, apparues dans le „Simbolul“ (sous le pseudonyme de S. Samyro) ne vous procure aucun désagrément, et ainsi le livre serait complet, en marquant le déchainement du symbolisme jusqu'au déclanchement du dadaïsme. En tout cas, je crois nécessaire pour le livre le sous-titre de Poèmes d'Avant Dada ou bien un titre qui doit expliquer ceci. Je joins deux modèles de couverture.

Monsieur Vinea, bien aimable, m'a donné toutes les indications nécessaires concernant les revues et les journaux que je devais consulter. Il ne me reste que de feuilleter les collections des „Seara“ et „Libertatea“. Je crois qu'il y seront en total vingt poèmes donc « l'index chronologique » est incomplet. Après l'index il va suivre un essai sur: L'insurrection de Zurich auquel je travaille actuellement. Il m'intéresserait si vous pourriez vous souvenir de la date de votre expatriation en Suisse ainsi que d'autres détails.

Il me serait agréable d'indiquer avant les poèmes, un mot d'introduction écrit par vous ainsi qu'un portrait fait par un de vos amis peintres (M. Salvador Dali ou bien Yves Tanguy ou un autre).

Dans l'attente de votre aimable réponse pour pouvoir remettre toute la matière à l'imprimerie veuillez agréer l'expression de mes plus hautes sentiments de considération.

Saşa PANĂ

P.S. Outre le double numéro 5—6 du surréalisme ¹²⁵ je n'ai rien pu autre apprendre de la manifestation dans les autres revues du groupe. »

Dragă Tristan Tzara ¹²⁴

Răspunsul dumneavoastră binevoitor la intenția mea de a realiza o plachetă cu tiraj limitat din opera dumneavoastră anterioară perioadei dadaiste, răspindită prin

¹²⁴ Saşa Pană: lettre dactylographiée signée à Tristan Tzara, Bucarest, 12 décembre 1933, 1 p. 323 × 240 TZR C 2871.

¹²⁵ *Le Surréalisme au Service de la Révolution*, no 5—6, mai 33.

¹²⁴ Saşa Pană: scrisoare dactilografiată, semnată, către Tristan Tzara, București, 12 decembrie 1933, 1 p., 323 × 240, TZR C 2871.

¹²⁵ *Le Surréalisme au Service de la Révolution...*, în nr. 5—6, mai 1933.

revistele timpului mi-a adus o mare bucurie. Am întârziat cu prezenta mea scrisoare fiind ocupat cu imprimarea unei alte cărți apărute în Editura „Unu“ și de asemenea cu transcrierea textelor pentru cartea dumneavoastră de poeme, al cărei titlu rămâne în suspensie, așteptându-se o sugestie din partea autorului. Pentru poemele apărute în revistele de avangardă a fost ușor, colecția lor găsindu-se în biroul meu de lucru. Dificultățile au început cu celelalte poezii apărute în revistele „Simbolul“, „Chemarea“ etc., la Biblioteca Academiei; pentru consultarea vechilor reviste, direcția ei ne face mari dificultăți. Între altele, cel ce solicită asemenea reviste trebuie să fie cunoscut personal de un academician. Or, în programul meu nu figurează nici o barbă venerabilă! Astfel am aflat, solicitând o audiență, de existența, printre cei vii, a lui Ion Bianu care, surd, dar foarte amabil, mi-a dat autorizația necesară.

Vreau să cred că publicarea poeziilor dumneavoastră de debut, apărute în revista „Simbolul“ (cu pseudonimul S. Samyro) nu vă displace, astfel, cartea ar fi completă, reliefând dezlănțuirea simbolismului, pînă la declanșarea dadaismului. În tot cazul, eu cred că este necesar pentru volum subtitlul *Poeme dinaintea de Dada* sau, mă rog, un titlu care trebuie să explice această idee. Aduug două modele de copertă.

Domnul Vinea, foarte amabil, mi-a dat toate indicațiile necesare în privința revistelor și ziarelor pe care trebuia să le consult. Nu-mi rămâne decît să parcurg și colecțiile ziarelor „Seara“ și „Libertatea“. Cred că aici voi găsi în total douăzeci de poeme, deci „indexul cronologic“ este incomplet. După index va urma un eseu asupra: *Insurecției de la Zürich* la care lucrez în prezent. M-ar fi interesat dacă puteți să vă amintiți data expatrierii dumneavoastră în Elveția, ca și alte detalii.

Mi-ar fi plăcut ca înaintea poemelor propriu-zise să așez un cuvînt introductiv scris de dumneavoastră, precum și un portret făcut de unul din prietenii dumneavoastră pictori (D. Salvador Dali sau Ives Tanguy sau altul).

În așteptarea amabilului dumneavoastră răspuns pentru a putea trimite toată materia la tipografie, binevoiiți a primi expresia celor mai înalte sentimente de considerație.

Sașa PANĂ

P.S. În afară de numărul dublu 5—6 despre suprarealism¹²⁵, nu am putut afla nimic despre manifestarea în alte reviste ale grupului. »

Cher M. Tristan Tzara¹²⁶

« Bucarest 13 janvier 1934

N'ayant aucune réponse à ma lettre du 12 décembre 1933, peut-être à cause probable de l'inadvertance de la poste ou peut-être à cause de vos occupations, je me permets de vous souvenir que la plaquette des poèmes est donnée à l'imprimerie outre la première page, étant dans l'attente d'une suggestion pour le titre ou éventuellement d'un dessin.

Outre le cas lorsque le titre reste à ma latitude. Mais même dans ce cas je voudrais être informé.

Avec mes sentiments distingués.

Sașa PANĂ »

¹²⁵ Sacha Pana: carte-lettre avec message dactylographié signée à Tristan Tzara, Bucarest, 13 janvier 1934, 104 × 147, TZR C 2872. Adressée avenue Junot, elle est réexpédiée 35 boulevard du Bouchage Nice (A.M.).

¹²⁶ Sașa Pană: scrisoare cu text dactilografiat semnată, către Tristan Tzara, București, 13 ianuarie 1934, 104 × 147, TZR C 2872. Adresată la avenue Junot, ea a fost reexpediată pe adresa: 35 boulevard du Bouchage Nice (A.M.).

Dragă Domnule Tristan Tzara ¹²⁶

Neprimind nici un răspuns la scrisoarea mea din 12 decembrie 1933, poate din cauza unei inadvertențe a poștei sau poate din cauza ocupațiilor dumneavoastră, imi permit să vă anunț că placheta cu poemele dumneavoastră este dată la tipar cu excepția primei pagini, așteptînd de la dumneavoastră o sugestie pentru titlu sau eventual un desen.

În afara cazului cînd titlul rămîne la latitudinea mea. Dar chiar în acest caz aș dori să fiu informat.

Cu alese sentimente,

Sașa PANĂ»

Bien évidemment, Tzara ne pouvait pas ne pas réagir. Dans la logique du matérialisme historique qui est désormais la sienne, il explique pourquoi il refuse le titre suggéré: depuis son Essai sur la situation de la poésie (1931), il s'efforce de montrer la continuité d'un courant, dont il participe, qui, depuis les petits romantiques, mène au surréalisme par l'intermédiaire de dada, considéré comme une phase nécessaire. Point de solution de continuité, par conséquent, ni dans le mouvement d'émancipation de la poésie, ni dans sa propre évolution et s'il écarte les tout premiers poèmes parus en roumain, c'est qu'ils lui semblent insignifiants. Voici donc ses instructions:

Evident, Tristan Tzara nu putea să nu reacționeze. În logica materialismului istoric care este de-acum înainte și a sa, el explică de ce refuză titlul sugerat: după al său *Essai sur la situation de la poésie* (1931), el se străduiește să demonstreze continuitatea unui curent la care participă, care, după micii romantici, duce la suprarealism prin intermediul dadaismului, considerat ca o fază necesară. Nici o soluție de continuitate, așadar, nici în curentul de emancipare a poeziei, nici în propria ei evoluție și dacă stă departe de primele poeme apărute în românește, e pentru că i se par ne semnificative. Iată deci indicațiile sale:

« Nice, 17 janvier 1934

Cher Monsieur, ¹²⁷

J'ai reçu ici, à Nice, votre lettre recommandée et la carte postale d'aujourd'hui me sort de ma paresse. Excusez-moi de vous avoir laissé si longtemps sans réponse, mais je peux, pour ma défense, vous dire que j'y ai longuement réfléchi. Voici donc mes propositions concrètes:

1°) le titre Poèmes d'avant Dada laisserait supposer une espèce de rupture dans ma personne poétique, si je puis m'exprimer ainsi, due à quelque chose qui se serait produit en dehors de moi (le déchaînement d'une croyance similimystique, pour ainsi dire: dada) qui à proprement parler, n'a jamais existé, car il y a eu continuité par à coups plus ou moins violents et déterminants, si vous voulez, mais continuité et entre-pénétration quand-même, liées au plus haut degré à une nécessité latente.

Je vous propose donc les titres suivants:

TRISTAN TZARA

Premiers Poèmes,

ou plutôt:

¹²⁶ Tristan Tzara: lettre à S. Pana, Nice, 17 janvier 1934, reproduite d'après „Ateneu“, no. 4, 5e année, avril 1968, p. 15. Fragments dans *Les Premiers poèmes*, op. cit.

¹²⁷ Tristan Tzara: scrisoare către Sașa Pană, Nisa, 17 ianuarie 1934, reprodușă din revista „Ateneu“, an V, nr. 4, aprilie 1968, p. 15; Fragmente în *Primele poeme*, op. cit.

Les Premiers Poèmes

de

TRISTAN TZARA

recueillis et suivis (ou précédés) d'une post-face (ou préface) (ou d'un commentaire) par S.P.

Il ne faut pas m'en vouloir, mais je me sens tout à fait incapable en ce moment d'écrire une préface à ces poèmes.

2°) Ceci me paraît tout à fait capital. Je ne vois pas la nécessité de faire figurer dans ce recueil les poèmes parus dans „Le Symbole“; non parce que symbolistes, comme vous dites, mais — autant que je puisse m'en rappeler — parce que franchement dépourvus d'intérêt. J'avais moins de seize ans quand je les avais écrits. Il y aura toujours assez de croque-morts, quand je serai crevé, pour déterrer les épluchures et les scories, mais m'associer dès maintenant à cette sorte de plaisir de mauvais goût, que je compte ne leur procurer que le plus tard possible, me semble vraiment excessif. Ce serait une erreur de notre part de donner à notre plaquette un autre sens que celui d'une signification d'ordre poétique et d'en attacher une quelconque valeur à ce qui, probablement, n'en a pas du tout. Je suis d'ailleurs sûr que vos amis ne pourront que vous conseiller de suivre cette voie qui vous épargnera de jouer le rôle d'historien quand avant tout vous avez celui de poète, quoique, de mon côté, je puisse témoigner de vos qualités, peu communes, d'exactitude et de précision. Ainsi donc je serais heureux de recevoir votre réponse à tout ceci et de savoir si j'ai réussi à vous convaincre.

3°) Tanguy, je crois, sera disposé à faire un dessin pour cette plaquette, aussi me faudrait-il en connaître le format. Il est regrettable que, du fait que je serai absent de Paris quelques mois encore, les discussions seront malaisées. Je crois — et ceci est ma dernière proposition — que Tanguy serait heureux si je lui demandais pour 10 exemplaires de luxe, une eau-forte originale, dont le cuivre serait détruit après les tirages, signés et tirés à Paris par ses soins. Il faudrait que je connaisse le format exact et que vous puissiez m'envoyer 15 feuilles du papier choisi, en indiquant la place pour cette eau-forte, 2 feuilles seraient pour les déchets et les erreurs possibles, 10 pour les exemplaires numérotés et 3 pour les exemplaires destinés — selon l'usage — à l'illustrateur, l'éditeur et l'auteur.

J'attends donc votre réponse avant de demander le consentement de Tanguy, et je suis très désireux de vous être de quelque utilité, si je puis.

Veillez recevoir, cher Monsieur, l'expression de mes meilleurs sentiments fraternels.

Tristan TZARA. *

* Nisa 17 ianuarie 1934

Dragă Domnule ¹²⁷,

Am primit aici, la Nisa, scrisoarea dumitale recomandată și cartea poștală de astăzi mă scoate din lenea mea. Scuză-mă că te-am lăsat atita timp fără răspuns, dar, pentru apărarea mea, pot să-ți spun că am meditat îndelung la el. Iată deci propunerile mele concrete:

1) titlul *Poeme dinainte de Dada* ar lăsa să se înțeleagă un fel de ruptură în traseul meu poetic, dacă pot să mă exprim astfel, ruptură cauzată de ceva care s-ar fi produs în afara mea (dezlănțuirea unei credințe similitimice, ca să zic astfel: dadaismul), care, la drept vorbind, n-a existat niciodată, căci a fost aici o continuitate cu izbucniri mai mult sau mai puțin violente și determinante, dacă vreți, dar continuitate și interpenetrație, totuși legate în cel mai înalt grad de o necesitate latentă.

Vă propun deci titlurile următoare:

TRISTAN TZARA
Primele Poeme

sau mai degrabă:

Primele Poeme
de
TRISTAN TZARA

reunite și urmate (sau precedate) de o postfață (sau prefață) (sau de un comentariu) de Saşa Pană.

Nu trebuie să-mi porți pică, dar în momentul de față mă aflu în imposibilitate de a scrie o prefață la aceste poeme.

2) Aceasta mi se pare în întregime capital. Nu văd necesitatea de a face să figureze în această culegere poemele apărute în „*Simbolul*”; nu pentru că sînt simboliste, cum zici, ci pentru că — atît cît pot să-mi amintesc — sînt total lipsite de interes. N-aveam nici 16 ani cînd le scrisesem. Se vor găsi totdeauna atîția ciocli, cînd voi fi amuțit, care să dezgroape ordurile și zgura, dar a mă asocia de acum acestui soi de plăcere de prost gust, pe care vreau să nu le-o procur decît cel mai tîrziu posibil, mi se pare în adevăr excesiv. Ar fi o eroare din partea mea să dau acestei plachete un alt sens decît cel al unei semnificații de ordin poetic și de a-i atribui o oarecare valoare pe care, probabil, ea n-o are. Dealtfel, eu sînt sigur că prietenii dumitale nu vor putea decît să te sfătuiască să urmezi această cale care te ferește să joci rolul istoricului cînd înainte de toate îl ai pe cel de poet, deși, din partea mea, pot depune mărturie pentru calitățile dumitale, puțin comune, de exactitate și de precizie. Așadar eu voi fi bucuros să primesc răspunsul dumitale la toate acestea și să știu dacă am reușit să te convîng.

3) Tanguy va fi dispus, cred, să facă un desen pentru această plachetă, numai că ar trebui să cunosc formatul. Îmi pare rău că, lipsind din Paris alte cîteva luni, discuțiile noastre vor fi îngreunate. Cred — și aceasta este ultima mea idee — că Tanguy va fi bucuros dacă îi solicit, pentru 10 exemplare de lux, o gravură originală — cuprul matriței va fi distrus după tragerea tirajului —, semnate și trase la Paris prin grija sa. Ar trebui să cunosc formatul exact și dumneata să-mi poți trimite 15 foi din hîrtia aleasă, indicînd locul pentru această gravură, 2 foi vor fi pentru deșeuri și erori posibile, 10 pentru exemplarele numerotate și 3 pentru exemplarele destinate — după obicei — ilustratorului, editorului și autorului. Aștept deci răspunsul dumitale înainte de a cere consimțămîntul lui Tanguy și sînt dornic de a-ți fi util, dacă e posibil.

Binevoiește a primi, dragă Domnule, expresia celor mai bune sentimente fraternelle ale mele.

Tristan TZARA. *

(Va urma)

l' Amour